

Bir Âlimin Sosyal Ağında Mektup ve Şiirlerin Dolaşımı: Alvarlı Efe'nin Şeyh Muhammed'e Yolladığı Mektup ve Şiirler Üzerine Bir İnceleme

Prof. Dr. Reyhan Keleş | ORCID: 0000-0003-3040-3081 | reyhankeles@atauni.edu.tr
Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı, Erzurum, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/03je5c526>

Dr. Öğr. Üyesi Bilge İlhan Toker | ORCID: 0000-0002-4328-6059 | bilgeilhan@artvin.edu.tr
Artvin Çoruh Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı, Artvin, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/02wcpnn42>

Öz

Bu makalede, yirminci asırda Divan şiiri geleneğini devam ettiren bir âlim, mutasavvıf ve şair olan Alvarlı Efe'nin, Şeyh Muhammed adlı bir dostuna yolladığı kitap ile birlikte gelen bir mektubu ve dört na'tı ele alınmıştır. Çalışmaya konu olan mektup ve şiirlerin en önemli özelliği, bizzat Alvarlı Efe'nin kendi el yazısı ile yazılmış olmalarıdır. Zira Alvarlı Efe'nin şiirleri ve bazı mektupları günümüze ulaşsa da bunların, şairin kendi el yazısı ile yazılmış olanlarının sayısı çok azdır. Çalışmaya konu olan söz konusu metinlerin bir diğer önemli özelliği ise Alvarlı'nın hediyeleşme ve mektup anlayışını yansıtmaları ve şairin sosyal ağında yer alan isimlerle nasıl iletişim kurduğunu göstermesidir. Makalede, öncelikle Alvarlı Efe'nin dostu Şeyh Muhammed'in kendisi hakkında yazdığı notlar ele alınmış, bu metinler günümüz alfabesine aktarılmıştır. Ardından Alvarlı'nın, Şeyh Muhammed'e yolladığı Arapça-Türkçe mektup günümüz alfabesine aktarılmış ve metnin Arapça kısımlarının tercümesi ve Şeyh Muhammed'in bu hediye üzerindeki notları günümüz alfabesi ile verilmiştir. İkinci bölümde, Alvarlı Efe'nin Şeyh Muhammed'e mektubu ile birlikte yolladığı şiirleri ele alınmış; devam eden bölümde, bu şiirlerin neden Şeyh Muhammed'e yollandığı üzerinde durulmuştur. Dördüncü bölümde ise Alvarlı Efe'nin mektubu ile birlikte yolladığı şiirleri, yayımlanan Divan'ı içerisindeki halleri ile karşılaştırılmış dolaşıma giren manzumelerin neşredilme hikâyesi ve şiirlerin değişimi gösterilmiştir. Çalışmada, Alvarlı Efe'nin Şeyh Muhammed'e yolladığı mektup ve şiirlerden yola çıkılarak, yakın dönemde yaşamış bir mutasavvıf şairin mektuplaşma anlayışı, mektuplarında neden şiir kullandığı, şiirlerin Şeyh Muhammed'e gönderilme nedenleri ile söz konusu metinlerin yazılma ve derlenme süreçlerinin nasıl işlediğinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk İslam Edebiyatı, Hâce Muhammed Lütfi, Mektup, El Yazması Şiirler, Poetika.

Atıf Bilgisi: Keleş, Reyhan. İlhan Toker, Bilge. "Bir Âlimin Sosyal Ağında Mektup ve Şiirlerin Dolaşımı: Alvarlı Efe'nin Şeyh Muhammed'e Yolladığı Mektup ve Şiirler Üzerine Bir İnceleme". *Marifetname* 12/1 (Haziran, 2025), 147-176..

<https://doi.org/10.47425/marifetname.vi.1579236>

Geliş Tarihi	04.11.2024
Kabul Tarihi	29.04.2025
Yayın Tarihi	30.06.2025
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Yapay Zeka Kullanımı	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. (Bilge İlhan Toker- Reyhan Keleş)
Benzerlik Taraması	Yapıldı – iThenticate
Etik Bildirim	marifetnameetikbildirim@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

The Circulation of Letters and Poems in a Scholar's Social Network: An Analysis of Alvarlı Efe's Letter and Poems Addressed to Sheikh Muhammed

Prof. Dr. Reyhan Keleş | ORCID: 0000-0003-3040-3081 | reyhankeles@atauni.edu.tr
Atatürk University, Faculty of Theology, Department of Turkish Islamic Literature, Erzurum, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/03je5c526>

Asst. Prof. Bilge İlhan Toker | ORCID: 0000-0002-4328-6059 | bilgeilhan@artvin.edu.tr
Artvin Çoruh University, Faculty of Theology, Department of Turkish Islamic Literature, Artvin, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/02wcpmn42>

Abstract

This article examines a letter and four na'ts sent by Alvarlı Efe, a religious scholar, Sufi, and poet who continued the tradition of Divan poetry (classical Ottoman poetry) in the twentieth century, along with a book he gifted to his friend, Sheikh Muhammed. The most significant feature of the letter and poems under study is that they were written in Alvarlı Efe's own handwriting. While some of Alvarlı Efe's poems and letters have survived to the present day, very few of them exist in his original handwriting. Another important aspect of these texts is that they reflect Alvarlı Efe's understanding of gift-giving and correspondence, providing insight into how he communicated with individuals within his social network. In the article, notes written by Sheikh Muhammed about Alvarlı Efe are first analyzed, and these texts are transcribed into the modern Turkish alphabet. Subsequently, the Arabic-Turkish letter sent by Alvarlı Efe to Sheikh Muhammed is transcribed into the modern alphabet, and its Arabic sections are translated. Sheikh Muhammed's notes on the gifted book are also presented in the modern alphabet. In the second section, the poems sent by Alvarlı Efe to Sheikh Muhammed along with the letter are examined. The following section discusses the reasons why these poems were sent to Sheikh Muhammed. In the fourth section, the poems sent in the letter are compared with their published versions in Alvarlı Efe's Divan, demonstrating the process of their circulation, publication, and textual transformation. Using a detailed methodological approach, this study aims to focus on the correspondence practices of a modern-era Sufi poet, the reasons behind his use of poetry in letters, the motivations for sending these poems to Sheikh Muhammed, and the processes involved in writing and compiling these texts.

Keywords: Turkish Islamic Literature, Hâce Muhammad Lutfi, Letter, Manuscript, Poetica.

Citation: Keleş, Reyhan. İlhan Toker, Bilge. "The Circulation of Letters and Poems in a Scholar's Social Network: An Analysis of Alvarlı Efe's Letter and Poems Addressed to Sheikh Muhammed" *Marifetname* 12/1(June 2025), 147-176.

<https://doi.org/10.47425/marifetname.vi.1579236>

Date of Submission	04.11.2024
Date of Acceptance	29.04.2025
Date of Publication	30.06.2025
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Use of Artificial Intelligence	No AI-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles. It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. (Bilge İlhan Toker- Reyhan Keleş)
Ethical Statement	
Plagiarism Checks	Yes – iThenticate
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	marifetnameetikbildirim@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Giriş

En eski örneklerinin, milattan önce iki bin yıllarının başında Asurlular tarafından yazıldığı tahmin edilen mektuplar,¹ insanlığın en eski iletişim araçlarından biri olmuştur. Çok çeşitli konularda yazılan mektuplar, edebiyat ve tarih alanında çalışan araştırmacılar için önemli kaynaklardır. Özellikle sosyal tarih ve edebiyat tarihi çalışmalarında, resmî mektuplardan ziyade arkadaşlara, aile bireylerine vb. yazılan özel mektuplar önem arz eder hâle gelmiştir. Bu tarz yazışmalarda, resmî kayıtlarda yer almayan ve mektubun taraflarının, kişisel hayatlarına ait farklı detaylara rastlanması, özel mektupları daha ilgi çekici kılmaktadır.² Bu türden mektuplar, tarihî, siyasi, dinî-tasavvufî ve edebî konularda, kaleme alındıkları döneme, kişilere, sanat eserlerinin çoğu zaman bilinmeyen oluşum aşamalarına ışık tutan, bu sebeple biyografi çalışmalarında önemli yer tutan metinlerdir.³

Kişiler arası ilişkilere yer verdikleri için sosyal hayatın farklı yönlerinin çözümlenmesinde önemli veriler içeren mektuplar, dinî ve tasavvufî açıdan özel anlamlara sahiptirler. Kur'ân, çeşitli âyetlere dayanılarak Allah'ın emir ve yasaklarını içeren bir mektuplar mecmuası olarak kabul edilmiştir.⁴ Tasavvuf edebiyatında ise mektup yerine, genellikle kelimenin çoğulu olan mektûbât kelimesi kullanılmış; kaynaklarda ise bu kavram tezkire, tezâkir, risâle, mürâselât, nâme gibi kelimelerle karşılanmıştır.⁵ İlk dönemlerden itibaren sufiler, mektupları çeşitli amaçlarla kaleme almışlardır. Yöneticilerden genellikle tarikat için kaynak istemek, ulemâ ile görüş alışverişinde bulunmak, seyr ü süluk yolunda karşılaşılan sorunların çözümü için şeyhine soru sormak gibi amaçlarla mektuplar kaleme alınmıştır. Özellikle şeyhin uzakta olduğu durumlarda mürşit ve derviş arasındaki mektuplaşmalar, irşad ve eğitimin önemli bir parçası olmuştur.⁶ Seyr ü süluk sürecinde dervişin, rüyalarını, başından geçenleri anlattığı bu mektuplar bir araya getirildiğinde anı kitapları ya da birinci şahıs anlatıları kategorisinde de değerlendirilmiştir.⁷ Bu çalışmaya

¹ Nebi Bozkurt, "Mektup", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları - İSAM Yayınları, 2004), 29/21.

² Tarık Tolga Gümüş, *The Ties that Bind...: Patronage and Marriage in Fifteenth-Century Gentry Letter Collections* (Bilkent Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2000), 9-10.

³ Orhan Okay, "Mektup", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları - İSAM Yayınları, 2004), 29/17.

⁴ Bozkurt, "Mektup", 29/13.

⁵ Ömer Çakır, *Türk Edebiyatında Mektup* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Doktora Tezi, 2005), 158.

⁶ Reşat Öngören, "Mektup", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/21.

⁷ Cemal Kafadar, *Kim Var İmiş Biz Burada Yoğ İken* (İstanbul: Metis, 2019), 128.

konu olan Alvarlı Efe'nin mektubu da özel mektuplar kategorisinde olup, dinî tasavvufî bir çevrede yazılmış ve dolaşıma girmiştir.

Alvarlı Efe ya da Efe lakabı ile meşhur olan Hâce Muhammed Lütfî, 1868'de Erzurum Hasankale'ye bağlı Kındığı köyünde doğmuş ve 1956'da Erzurum'da vefat etmiştir.⁸ Yirminci yüzyılda divan şiirinin nazım şekilleri ve türleri ile şiirler kaleme alan⁹ Alvarlı Efe hayattayken şiirlerinin neşrine, yayınlanmış çok eser varken ihtiyaç olmadığı gerekçesiyle müsaade etmemiştir. Ancak vefatından sonra oğlu Hâce Seyfeddin Efendi (ö. 1984), Alvarlı Efe'nin kâtiplerinden Molla Ziya, Çöğenderli Hacı Halis Efendi, Hacı Osman Efendi (Dinarkomlu), Tayyar Efendi Hoca ve İmamların Hacı Salih Efendi'yi evine davet ederek bütün eserlerini derlemiştir. Bu çalışmadan on yedi yıl sonra Alvarlı Efe'nin manzumeleri A. Salahaddin Hidayetoğlu, Osman Endiz ve Hüseyin Kutlu tarafından günümüz alfabesine aktarılmış 1974'te neşredilmiştir.¹⁰

Alvarlı Efe'nin şiirlerinin yanı sıra yayımlanmış mektupları da bulunmaktadır. Alvarlı ailesinin bir ferdi olan Hüseyin Kutlu'nun tespitlerine göre söz konusu mektupların çok az bir kısmı tespit edilmiş ve günümüze ulaşmıştır. Yazar, Alvarlı Efe'nin mektuplarından on üç adedini yayımlamıştır.¹¹ Kutlu'nun ifadelerine göre şiirlerinden yalnızca *Kıyamet Destanı* ile mektuplarından birkaçı Alvarlı'nın kendi kaleminden çıkmıştır.¹² Alvarlı Efe'nin bu tarz şiirleri gibi az rastlanılan mektupları, onun çevresi ile nasıl iletişim kurduğunu, muhatabına söylemek istediklerini nasıl aktardığını ve mektup geleneği ile ilgili hassasiyetlerini göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Bu çalışmaya konu olan mektup ve şiirler Alvarlı Efe'nin, yukarıda sayıca az olduğu belirtilen türden metinlerindendir. Mektup ve şiirlerde kullanılan yazı ile mürekkep, Alvarlı ailesinde olan ve onun kaleminden çıktığı bilinen evrak ile karşılaştırılmıştır. Söz konusu mektup ve şiirlerin, Alvarlı'nın kendi kaleminden çıktığı, Hüseyin Kutlu ile yapılan görüşmeler neticesinde kesinlik kazanmıştır. Alvarlı Efe'nin bizzat kaleme aldığı bu metinlerin

⁸ Hüseyin Kutlu, *Hâce Muhammed Lütfî (Efe Hazretleri) Hayâtı, Şahsiyeti ve Eserleri* (İstanbul: Damla Yayınevi, 2006), 68.

⁹ Emrah Gökçe, *20. Yüzyılda Yazılmış Divanların İncelenmesi* (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Doktora Tezi, 2021), 695.

¹⁰ Hüseyin Kutlu, "Hülâsatü'l-Hakâyık'ın Derlenmesi, Neşri ve Efe Hazretleri'nin Hatıratının Tespiti", *Uluslararası Hâce Muhammed Lütfî (Alvarlı Efe) Sempozyumu II* (2013), 17.

¹¹ Kutlu, *Efe Hazretleri*, 98-104.

¹² Hüseyin Kutlu, "Hülâsatü'l-Hakâyık'ın Derlenmesi, Neşri ve Efe Hazretleri'nin Hatıratının Tespiti", *Uluslararası Hâce Muhammed Lütfî (Alvarlı Efe) Sempozyumu Bildiriler* (Uluslararası Hâce Muhammed Lütfî (Alvarlı Efe) Sempozyumu, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2013), 1/17.

muhatapı, onun ile aynı tarikat ağında yer alan bir dostu olan Şeyh Muhammed'dir. Alvarlı Efe'nin mektup ve şiirlerine yer vermeden önce söz konusu metinlerin muhatapı hakkında bilgi vermek, metinlerin dolaşımında olduğu çevrenin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Şeyh Muhammed, Tillolu İsmail Fakîrullah (ö. 1146/1734) ahfadından Şeyh Yusuf'un oğludur. 1879'da Siirt'te doğan Şeyh Muhammed, 1943 yılında tedavi amacıyla Erzurum'a gelmiş ancak istirahat etmek istediği Narmanlı Camii'nde vefat etmiştir. Bu münasebetle Narmanlı Camii'nin kible tarafındaki ön bahçesine defnedilmiştir.¹³ Alvarlı Efe'nin mektuplaştığı, hediyeler yolladığı dostu Şeyh Muhammed'in kendi el yazısıyla kaleme aldığı aile tarihinde yer alan aşağıdaki ifadelerine göre soyu, Hz. Abbas'a ve Alvarlı Efe'nin şeyhi Nur Hamza'ya dayanmaktadır. Aynı zamanda ataları, *Marifetnâme* yazarı İbrâhim Hakkı (ö. 1310-11/1893) ile de yakın ilişkiler kurmuşlardır.

Neseb-i âlîsi Hâzret-i 'Abbâs radıyallâhu 'anhû'ya müntehâ olan cedd-i emcedimiz hâzret-i İsmâîl Fakîrullâh Tullevî'niñ peder-i âlîsi Molla Kâsım ve ecdâdı Molla Cemâl ve Molla 'Alî'dir ki, 910'da Çaldıran muzafferiyet kıt'asında İdrîs-i Bitlîsî ile teşrik-i mesâ'î iderek 990 senesinde ra'yyet ve ra'yyet oğulları olmayup *eben 'an ceddin'* ulemâ ve şulehâ olduğu için cümle tekâlîfden Üçüncü Sultân Murâd'dan istiğnâ'yyet berâtını almıştır. Hâzret-i Fakîrullâh'ın bi'l-istiḥkâk nâ'il-i ḥilâfeti bulunan büyük maḥdûmı Hâzret-i 'Abdu'l-kâdir maḥdûmundan Hamza Ğaniyyullâh ve birâderi Muştafâ Fânî fillâh, her ikisi tevliyet nişânlığına nâ'il olduklarından meşhûr *Ma'rifetnâme* mü'ellifi İbrâhîm Hakkı Efendi Hâzretleri kendülerine bi'l-vekâle İstanbul'a giderek nâmlarına 1190 târîḥli istiğnâ'yyet fermânını tecdîd itmiştir. 'Abdu'l-kâdir'ın üçüncü maḥdûmı 'Abdu'r-raḥmân ve maḥdûmı Hâzret-i *Memdûh*¹⁴, Rus muḥârebesinde Kars vilâyetine beş biñ kişi cemm-i ğafır ile teşrîf buyurulmuştur.¹⁵

İlmî bir çevrede büyüyen Şeyh Muhammed, ulemeden olup hayatı boyunca devrin ünlü simaları ile temas hâlinde olmuştur. Alvarlı Efe'nin Şeyh Muhammed'le münasebeti her ikisinin de ulema sınıfına mensup olması ile ilgilidir. Aynı yörenin insanları olan bu iki zatın birbirini tanımaması neredeyse imkânsızdır. Bununla birlikte söz konusu tanışlığın tasavvufî bağlarla da ilgisi bulunmaktadır. Nitekim Alvarlı Efe Nakşibendiyye tarikatının yanı sıra Kadîrî

¹³ Şeyh Muhammed ile ilgili biyografik bilgilere, torunlarından Prof. Dr. İsmail Bayer ile yapılan görüşmeler sayesinde ulaşılmıştır. Ayrıca Alvarlı Efe'ye ait mektup ve şiirlerin tespiti, temini ve değerlendirmesinde ile Şeyh Muhammed'e ait bu makalede yer verilen tüm bilgilere erişim noktasında desteklerini esirgemeyen Prof. Dr. İsmail Bayer'e teşekkür ederiz.

¹⁴ Alvarlı Efe'nin şeyhi Nur Hamza'nın dedesi, burada Şeyh Muhammed'in ataları arasında zikrettiği Gavs Memduh'tur.

¹⁵ Şeyh Muhammed, *Şeyh Muhammed'in Aile Tarihi* (Erzurum: İsmail Bayer Özel Kitaplığı, İsmail Bayer Özel Kitaplığı, 1), 1a.

tarikatından da icazetlidir. Pir Muhammed Küfrevî'nin (ö. 1315/1898) izniyle Tillo'ya Şeyh Nur Hamza'yı ziyarette giden Alvarlı Efe, bu ziyareti sonunda Kadirî tarikatı icazetini alır.¹⁶ Alvarlı Efe'nin hem Nakşî hem de Kadirî tarikatlarından icazet alması, onun Hz. Peygamber'e uzanan bir ağ içerisinde yer almasını sağlamıştır.¹⁷ Bu geniş ağ sayesinde Alvarlı Efe her iki tarikata da mensup çevrelerle ilişki kurmuş; mektuplarından anlaşıldığına göre şeyhlerinin yakın çevresinden, ailelerinden olan isimlerle daha özel ilişkiler tesis etmiştir.¹⁸

Şeyh Muhammed ile Alvarlı Efe'nin tarikat bağları, Alvarlı'nın Kadirî şeyhi Nur Hamza vasıtasıyladır. Zira Nur Hamza, İbrahim Hakkı Erzurumî'nin (ö. 1194/1780) de hocası/mürşidi olan İsmail Fakîrullah'ın, Gavs Memduh (ö. 1263/1847) adlı torununun oğludur. Şeyh Muhammed de yukarıda kendi aile tarihçesinde zikrettiği üzere, İsmail Fakîrullah'ın torunlarından. Alvarlı Efe, Şeyh Muhammed'le hem aynı yörede yaşayan bir âlim hem de şeyhi ile aynı aileden gelen bir isim olması dolayısıyla tanışıklık kurmuş olmalıdır.

Bu makalede, yukarıda biyografilerine kısaca değinilen Alvarlı Efe ve Şeyh Muhammed arasındaki bir hediyeleşmenin odağında şekillenen metinler ele alınmıştır. Şeyh Muhammed'e Alvarlı Efe tarafından yollanan bir kitabın beraberinde gelen mektup ve şiirler, ikili arasındaki ilişkinin anlaşılmasında önemli rol oynayan belgelerdir. Söz konusu metinlerin bu özelliğinin yanı sıra Alvarlı Efe'nin kendi kaleminden çıkmaları, özellikle kitap ve mektup ile birlikte şiirlerin de dolaşıma girmesi, bu metinler odağında, Alvarlı Efe'nin hediyeleşme pratiklerini ve *Dîvân*'ında zaman zaman dile getirdiği poetikasının da anlaşılmasına birer vasıta. Çalışmada Alvarlı Efe'nin mektubu ve şiirleri ilgili bölümlerde günümüz alfabesine aktarılmış, Arapça yazılan kısımları Türkçeye çevrilmiştir. Mektupta kullanılan ifadeler, şiirler ve Şeyh Muhammed'in, hediye edilen kitabın haşiye kısmına Alvarlı Efe ile ilgili yazdığı cümleler analiz edilerek yirminci asırda, Doğu Anadolu bölgesinde yaşamış iki âlimin ilişkisi ortaya konulmuştur.

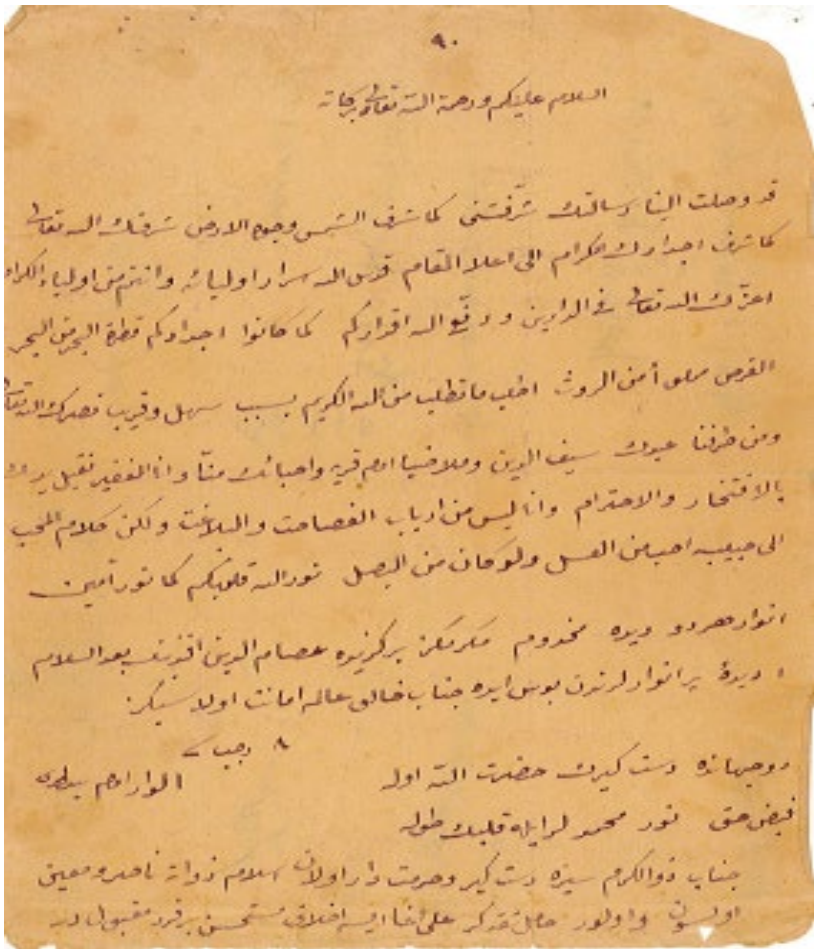
¹⁶ Hüseyin Kutlu, "Hâce Muhammed Lutfî (Efe Hazretleri)", *Uluslararası Hâce Muhammed Lutfî (Alvarlı Efe) Sempozyumu* (Erzurum, 2013), I/51-52; Selami Şimşek, "Alvarlı Efe'nin Kâdiriliğe İntisâbı ve Hulâsâtı'l-Hakayık'ta Kâdirilik", *Uluslararası Hâce Muhammed Lutfî (Alvarlı Efe) Sempozyumu* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2013), II/451.

¹⁷ Hür Mahmut Yücer, "Bir Sosyal Ağ (Social Networks) Olarak Alvarlı Efe'nin Tarikatı ve Toplumsal Analizi", *Uluslararası Hâce Muhammed Lutfî (Alvarlı Efe) Sempozyumu* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2013), II/421.

¹⁸ Kutlu, *Efe Hazretleri*, 102.

1. Alvarlı Efe'nin Şeyh Muhammed'e Mektubu

Tasavvuf çevrelerinde, şeyhlerin müritlerini eğitmek, nasihat etmek gibi sebeplerle mektuplar kaleme aldıkları ve özellikle Alvarlı Efe'nin de icazet aldığı tarikatlardan biri olan Nakşî-Müceddidî geleneğinde, mektup ile irşadın önemli bir yöntem olduğu ve bu geleneğin Hâlid-i Bağdâdî (ö. 1827) tarafından devam ettirildiği bilinmektedir.¹⁹ Şeyh Muhammed'e yollanan metinde irşat, eğitme, doğrudan nasihat etme gibi bir vurgu olmamakla birlikte birtakım ifadeler, Alvarlı Efe'nin muhatabına bazı görevlerini hatırlattığını işaret eder. Söz konusu mektubun aslı ve Türkçeye çevirisi şu şekildedir:

¹⁹ Öngören, "Mektup", 29/23.

السلام عليكم ورحمة الله تعالى وبركاته
 قد وصلت إلينا رسالتك. شرفتني كما شرف (ت) الشمس وجوه الأرض، شرفك الله تعالى
 كما شرف أجدادك الكرام إلى أعلا (أعلى) المقام، قدس الله أسرار أوليائه وأنتم من أوليائه الكرام
 أعزك الله تعالى في الدارين ورفع الله أقداركم كما كانوا (كان) أجدادكم، قطرة البحر من البحر (و)
 القرص مملوء من الروث. أطلب ما تطلب من الله الكريم بسبب سهل وقريب، نصر الله تعالى.
 ومن طرفنا عبدك سيف الدين وملا ضيا إمام (ال) قرية وأحبائك منا و أنا الفقير نقيب يدك
 بالافتخار والاحترام. وأنا ليس من أرباب الفصاحة والبلاغة ولكن كلام المحب
 إلى حبيبه أحب من العسل ولو كان من البصل. نور الله قلوبكم كما نور، آمين.
 أنوار هر دو دیده مخدوم مكرمز بر گزیده عصام الدين افنديك بعد السلام
 (و) دیده پر انوارلرندن بوس ايدم (رم)، جناب خالق عالمه أمانت اولاسيكر
 ٨ رجب سنه
 آلوار، إمام بنده لری
 دو جهانده دست کيرك حضرت الله اوله
 فیض حق نور محمد لر ايله قلبك طوله
 جناب ذو الکرّم سیزه دست کیر و حرمت دار اولان اسلام ذواته ناصر و معین
 اولسون و اولور حامل شقه کز علي آغا ایسه اخلاق مستحسن بر فرد مقبول در.

Allah Teâlâ'nın selamı, rahmeti ve bereketleri üzerinize olsun.
 Mektubunuz bize ulaştı. Güneşin yeryüzünü şereflelendirmesi gibi bize şeref verdiniz. Allah ecdad-ı kiramınızı en yüksek makama yükselttiği gibi size de şeref bahşetsin.
 Allah evliyasının sırlarını takdis etsin, ki siz de O'nun evliya-i kirâmındansınız.
 Allah sizi iki dünyada aziz etsin. Atalarınızın kadrini yücelttiği gibi sizin de kadrinizi yüceltsin.
 Deniz damlası denizdendir (deniz gibi temizdir, denizin özelliklerini taşır). Dünya ise atıklarla doludur.
 Kerîm olan Allah'tan her ne istiyorsanız ben de sizin için onu en kolay ve en yakın vesileyle istiyorum. Allah yardımcınız olsun.
 Bizim taraftan hadiminiz Seyfeddin²⁰, Köy İmamı Molla Ziya²¹, bizden sevdikleriniz ve ben fakir iftihar ve ihtiramla elinizi öperiz.
 Ben fesahat ve belagat ehli değilim ve lakin, sevenin sevdiğine söylediği söz, soğandan (mürekkep) olsa da bal gibi sevimlidir. Allah kalplerinizi nurlandırın, nitekim nurlandırmıştır da... Amin.

²⁰ Alvarlı Efe Hazretlerinin oğludur. 23 Mart 1984 tarihinde vefat etmiş, babası ve dedesinin metfun olduğu Alvar köyündeki türbeye defnedilmiştir. bk. Kutlu, *Efe Hazretleri*, 96..

²¹ Alvarlı Efe'nin ölümünden sonra eserlerini, oğlu/halifesi olan Hâce Seyfeddin Efendi ile bir araya gelip derleyen kâtiplerden biridir. bk. Kutlu, "Hulâsatü'l-Hakayık'ın Derlenmesi, Neşri ve Efe Hazretleri'nin Hatıratının Tespiti", 15..

İki göz aydınlığı mahdum-ı mükerrerminiz ber-güzide Usameddin Efendi'nin,²² selam ettikten sonra, o dide-i pür envârlarından bûs ederim. Cenâb-ı Hâlık-ı âleme emanet olasınız.

8 Recep Sene

Alvar, İmam Bendeleri

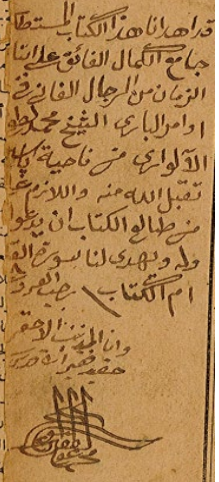
Dü cihânda dest-gîrin Hazret-i Allâh ola

Feyz-i Hak nûr-i Muhammedler ile kalbin dola

Cenâb-ı zü'l-kerem size destgir ve hürmetdâr olan İslâm zevata nâsır ve mu'în olsun ve olur.

Hâmil-i şukkanız Ali Ağa ise, ahlâkî müstahsen bir ferd-i makbûldür.

Yukarıda Arapça kısımlarının Türkçeye çevirisi ve Osmanlı alfabesi ile yazılmış ifadelerin Latin harflerine aktarılmış hâli verilen mektup, Alvarlı Efe'nin daha önce yayınlanan mektupları²³ arasında yer almamaktadır. Alvarlı Efe'nin kendi el yazısıyla yazıp Şeyh Muhammed'e gönderdiği mektup İsmail Bayer'in aile kütüphanesinde yer alan Ebû Abdillâh Muhammed b. er-Rundî'ye ait *Şerhu'l-Hikem* adlı eserin içerisinde bulunmuştur. Bu eser İbn Atâüllâh el-İskenderî'nin (ö. 709/1309) telif ettiği *el-Hikemü'l-Atâ'iyye* adlı eserin şerhidir. *Şerhu'l-Hikem* Alvarlı Efe tarafından Şeyh Muhammed'e hediye edilmiştir. Şeyh Muhammed aynı gün (8 Recep) Alvarlı Efe ile ilgili kanaatlerini, kendisine hediye edilen kitabın haşiyesinde el yazısı ile şöyle ifade etmiştir:

	قد أهدانا هذا الكتاب المستطاب جامع الكمال الفائق على أبناء الزمان من الرجال الفاني في أوامر الباري الشيخ محمد لطفي الآلوارى من ناحية ياسين تقبل الله منه. واللازم على من طالع الكتاب أن يدعو لي وله ويهدي لنا بسورة الفاتحة أم الكتاب. رجب الفرد ٨ سنة . وأنا المذنب الأحقر حفيد فقير الله قدس سره (محمد بن شيخ يوسف: tuğra)
--	---

²² Usameddin Efendi, Şeyh Muhammed'in büyük oğludur. 1909-1990 yılları arasında yaşamıştır. Resmî kayıttaki adı Hüsametdin Bayer'dir. Alvarlı Efe'nin oğlu Hâce Seyfeddin Efendi ile aynı yaştadır.

²³ Kutlu, *Efe Hazretleri*, 98-104.

Metnin Türkçesi: Kâmil özellikleri kendisinde toplayan, zamanımız ricâlinin fevkinde, el-Bârî olan Allah'ın emirlerini yerine getirmek hususunda fenâ makamında bulunan, Pasin beldesinden Şeyh Muhammed Lütfî el-Alvârî bu güzel kitabı bize hediye etmiştir. Allah amelini kabul etsin. Bu kitabı mütalaa edenlerin bana ve ona dua etmeleri, bize birer Fatiha hediye etmeleri gerekir. Recebü'l-ferd 8. Ben ise; Allah sırrını takdis etsin Fakîrullah'ın torunu, Şeyh Yusuf oğlu günahkâr ve hakîr Mehmed'im (Muhammed).

Mektubun bu kitabın sayfaları arasında bulunması hem kitabın hem de mektubun aynı anda Şeyh Muhammed'e gönderildiği ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Zira mektuba düşülen tarihle kitapta yer alan tarih yıl olmaksızın 8 *Recep*'e işaret eder. Alvarlı Efe toplam on altı satırdan oluşan mektubunun ilk sekiz satırını Arapça, diğer sekiz satırını ise Osmanlı Türkçesi ile yazmıştır. Arapça yazılan kısım genel olarak Alvarlı Efe'nin Şeyh Muhammed için yaptığı duayı muhtevidir. Mektubun ilk cümlesinden, Şeyh Muhammed'in daha önce yolladığı bir mektuba cevap olarak kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Bu ilk cümle aynı zamanda mektubun neden yazıldığı, kitap içerisinde mektupla birlikte gelen şiirlerin yollanma sebepleri hakkında da bazı ipuçlarının yakalanmasına yardımcı olabilecek bir ifade olması yönüyle önemlidir. Ayrıca mektubun sonunda Şeyh Muhammed'in dikkatine sunulan bir ayrıntı göze çarpmaktadır. Mektubu getiren Ali Ağa hakkında Alvarlı Efe, "Hâmil-i şukkanız Ali Ağa ise, ahlâkı müstahsen bir ferd-i makbûldür." ifadeleri ile onun, güvenilir olduğunu özellikle belirtme ihtiyacı duymuştur. Bu uyarı, iki âlim arasında özel bir konunun konuşulmuş olabileceğini ve bu sebeple, aracı kişinin de güvenilir olmasının önemli olduğunu göstermekle birlikte, Efe'nin İslam geleneğinde mektubun muhatabına özel olduğunu ve Hz. Peygamber'in, mektubun sahibinin dışında birisi tarafından okunmaması gerektiği vurgusunu²⁴ bildiğini de gösterir. Yine söz konusu ifade Alvar İmamı'nın, yaşadığı dönemde hâkim olan mektup anlayışından ziyade mektup türüne, klasik kültürün kodları ile bağlandığını ortaya koyar. Zira burada kullandığı şukka kelimesi, klasik Türk edebiyatı döneminde genellikle, hususi ve kısa mektuplar için kullanılan ifadelerden biridir.²⁵ Bu yönü ile bakıldığında Alvarlı Efe'nin mektubunu, kısa, veciz ifadelerle yazdığı ve tarikat ağı içerisinde yer alan isme özel bir mektup olarak tasarladığı anlaşılır.²⁶

²⁴ Bozkurt, "Mektup", 29/21.

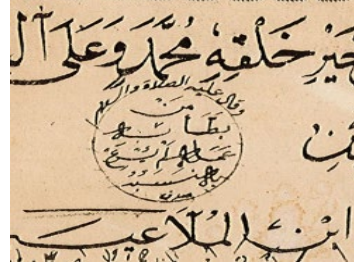
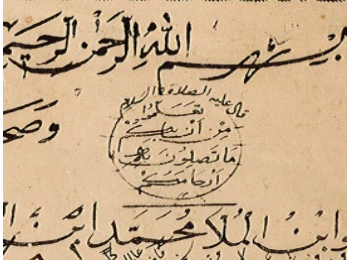
²⁵ Çakır, *Türk Edebiyatında Mektup*, 4-5.

²⁶ Alvarlı Efe'nin Cemâl Efendi adlı bir müridine yolladığı mektubun sonunda muhatabına, mektubu getiren aracı ile ilgili kullandığı "Hâmil-i şukkamıza himmet ve merhametle nazar eyle, ne eylerse eyler Hudâ" Kutlu, *Efe Hazretleri*, 99. uyarısı, Şeyh Muhammed'e yapılan uyarı ile benzerdir.

Alvarlı Efe'nin Arapça ve Türkçe ifadelerle kaleme aldığı yukarıdaki mektubu, daha önce de belirtildiği gibi Şeyh Muhammed'in ona yazdığı bir mektubun karşılığı olarak yollanmıştır. Şeyh Muhammed'in önceki mektubunda neler yazdığı şimdilik meçhuldür. Ancak Alvarlı Efe'nin ifadelerinden, Şeyh Muhammed'in ailesi, özellikle İsmail Fakirullâh hakkında yazılmış saygı ve sevgi tabirlerinin olduğu, mektubun ilk ifadelerinde yer alan ve onun soyunu öven ifadelerden anlaşılmakla birlikte, aynı zamanda Alvarlı Efe'den dua talebinde bulunulduğu da akla gelmektedir.

Mektupta, Şeyh Muhammed'den on bir yaş büyük olan Alvarlı Efe'nin, saygı ile onun elini öptüğünü belirttiği ifade dikkat çeker. Bu, Alvarlı Efe'nin yaşadığı dönemde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da medrese çevrelerinde sürdürülen bir geleneği gösterir. Mürit-mürşit, âlim-talebe ilişkisinde hiyerarşi gözetilmeksizin, karşılıklı el öpme geleneğinin Alvarlı'nın çevresinde de devam ettirildiği anlaşılr. Şeyh Muhammed'in soyunun övüldüğü kısımlardan, Müslüman toplumlarında yaygın olan bir anlayışın sürdürüldüğü de görülür. Mektubun alıcısının şecerelerinde aşağıdaki şekilde yer alan

تَعْلَمُوا مِنْ أَنَسَابِكُمْ مَا تَصِلُونَ بِهِ أَرْحَامَكُمْ مَنْ بَطَّأَ بِهِ عَمَلُهُ لَمْ يُسْرِعْ بِهِ نَسَبُهُ

“Eylem ve amelinin yavaşlatıp geride bıraktığı kişiyi, soyu hızlandırıp ileri geçiremez”²⁷ ve “Soyunuzu öğreniniz ki, akraba haklarını yerine getiresiniz.”²⁸ hadislerinde vurgulanan soy bilgisine hâkim olma anlayışın, o yıllarda toplum için hâlen önemli bir olgu olduğu anlaşılr. Mektupta, soyu övülen Şeyh Muhammed'e hitaben yazılan ifadeler tasavvuf geleneği çerçevesinde yazılan mektupların amaçlarından olan mürşidin muhatabına bir görevi hatırlatması ya da ondan bir beklentisinin ifadesi olarak da yorumlanabilir. Bu beklenti, Şeyh Muhammed'in atası İsmail Fakirullah'ın manevi mirasına uygun davranmayı devam ettirmesinin önemi ve dünyevi meselelerden uzak kalmaya çalışması gerektiğidir.

²⁷ Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi'u's-şâhih*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: y.y., 1374-75/1955-56), 38.

²⁸ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre Tirmizî, *el-Câmiu'l-kebîr (Sünen-i Tirmizî)* (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1998), 49.

Alvarlı Efe'nin Şeyh Muhammed'e yolladığı mektup, neşredilen diğer mektupları ile karşılaştırıldığında, Alvarlı'nın tarikat ağı içerisinde yer alan şeyhlerinin ailesinden ya da halifelerinden olan isimlere, Şeyh Muhammed'e yazdığına benzer tarzda bir hitabı benimsediği görülür. Nakşî-Hâlidî geleneğin Pîr-i Küfrevî kolunda, hilafet verme yetkisi sadece Pîr Muhammed Küfrevî'nin (ö. 1316/1898) ailesinden isimlere tanınmış ancak bu yetki, Alvarlı Efe ve Şeyh Muhammed Emin Nüveynî (ö. 1908) gibi isimlere de verilmiştir.²⁹ Alvarlı'nın tarikat çevresinden ve kendisi ile benzer bir nüfuz alanına sahip olan Şeyh Muhammed Emin'in torunu Şeyh Mustafa'ya yazdığı mektupta da yukarıdaki örnekte olduğu gibi muhatabının atalarını öven ifadeler kullanmıştır. Şeyh Mustafa Efendi'yi ve soyunu: “Efendim hazretleri cedd-i âlî kadriniz olan Hazret-i Küfrevî'nin hulefâsının serdârı Şeyh Emin Efendi Hazretleri'nin hafidi olduğunuz bu ulviyyet hürmetinizi bizlere vâcib göstermiştir.”³⁰ sözleri ile övmüş ve bu yönü dolayısıyla, kendisine hürmetin vacip olduğunu belirtmiştir.

Mektubun yazıldığı dönemle ve içeriği ile ilgili belirtilen durumların yanı sıra, Alvarlı Efe'nin, metnin sonunda remel bahrinin fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbı ile yazdığı

Dü cihânda dest-gîrin Hazret-i Allâh ola

Feyz-i Hak nûr-i Muhammedler ile kalbin dola

beyti dikkat çeker. Bu beyit, Alvarlı'nın neşredilen manzumeleri arasında yer almaz. “İki cihanda da Hazret-i Allah yardımcın olsun; Allah'ın feyzi, Hz. Muhammed'in nuru ile kalbin dolsun” diyerek Şeyh Muhammed için duada bulunduğu bu ifadeler, metin içerisinde bağlam ile alakalı olarak yazılmış görünse de mektup ile yollanan şiirlerle birlikte değerlendirildiğinde ikili arasında nûr-ı Muhammedî³¹ konusunun da konuşulduğunu düşündürür. Zira Alvarlı'nın mektup ile birlikte yolladığı na'atlarının tamamında, nûr-ı Muhammedî konusu yer almaktadır.

2. Alvarlı Efe'nin Mektubu ile Birlikte Dolaşıma Giren Şiirleri

Alvarlı Efe'nin, Şeyh Muhammed'e hediye ettiği kitap ile birlikte yolladığı mektuba ilave olarak aynı eser içerisinde, yine Alvarlı Efe'nin kaleminden çıkan dört na'et da bulunmuştur. Na'etlerin, Şeyh Muhammed'e

²⁹ Mehmet Saki Çakır, *Pîr Muhammed Küfrevî* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları - İSAM Yayınları, 2016), Ek-2/401.

³⁰ Kutlu, *Efe Hazretleri*, 102.

³¹ Ahmet Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları* (Ankara: TDV Yayınları, 2013), 125-139.

sehven yollanmış olduğu ihtimali akla gelse de Alvarlı Efe'nin, Küçük Lütî Efendi'ye yolladığı mektupta “Muhabbetle Küçük Lütî Efendi'ye yâdigâr-ı na't-ı şerîfdir” ifadesi ve devamında mesnevi nazım şekliyle yazılmış üç beyitlik na'tın³² varlığı aynı zamanda diğer mektuplarında da genellikle şiirle muhatabına hitap etmesi, çalışmaya konu olan manzumelerin, bilinçli bir şekilde yollandığını gösterir.

Makalede ele alınan na'tlar, Alvarlı'nın daha önce yayımlanmış manzumeleri arasında olmakla birlikte burada söz konusu metinlerin, mektup ve kitap ile birlikte neden yollanmış olabileceği, günümüzde neşredilen metinler ile arasındaki farklılıklar ve bu şiirlerden yola çıkarak Alvarlı Efe'nin çevresinde, şiirlerinin nasıl dolaşıma girdiği üzerine bazı değerlendirmeler yapılacaktır. Bu manzumeler hakkında değerlendirme yapılmadan önce şiirlerin transkripsiyon alfabesi ile yazılmış hâllerinin verilmesi, ileride bu manzumeler hakkında yapılacak olan değerlendirmelerin anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Zira söz konusu metinler ile Alvarlı Efe'nin neşredilen şiirleri arasında farklılıklar vardır.

1. Na't-ı Şerif

[Mefâ 'ilün Mefâ 'ilün Fe 'ülün]

Olup şems [ü]³³ kamer hayrânın ey dōst
Görüp ehl-i semâ devrânın ey dōst

O kıdsiler ki müştâk-ı cemâlin
Gözedirler güzel fermânın ey dōst

Seni ser-defter-i Kır'ân idüp Hâk
Tağılsa nüh felekde şânın ey dōst

Kerem-kânı seni dergâh idinmiş
Tolup Cibrîl ile dīvânın ey dōst

Saňa karşı bezenmiş 'arş-ı a'lâ
Cemâlin görstere cānânın ey dōst

³² Kutlu, *Efe Hazretleri*, 104.

³³ Yazma metinde “ü/vü” bağlacı yazılmamıştır.

Haremğāh-ı vişālîñ mahremisin
Seni mihmān idüp Hannān'ın ey dōst

Heyūlan nūr-ı Hāk'dır³⁴ ey Muḥammed
Muḥammed nām verüp Sübhān'ın ey dōst

Habīb-i kibriyā muḥtār-ı Mevlā
Şefā'at şevketi meydānıñ ey dōst

Gürūh-ı enbiyāya muḥtedāsın
Kelāmullāh seniñ burhānıñ ey dōst

Risālet ḳubbesinde māh-ı tābān
Muḳarreblerde yok aḳrānıñ ey dōst

Ezelden *raḥmeten li'l- 'ālemīnsiñ*³⁵
Kelāmullah³⁶ seniñ 'ummānıñ ey dōst

Ḳonağıñ *ḳābe ḳavseyni ev ednā*³⁷
Güzel Rūḥu'l-emīn derbānıñ ey dōst

Ḳıyāmetde bu ümmete ne ğamdır
Seni rāzī ider Mennān'ın ey dōst

Cemālîñ cīminiñ müştākı Cibrīl
Muḥammed Lūṭfi'dir ḳurbānıñ ey dōst

2. Na't-ı Şerif

[Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün]

³⁴ Tasavvuf edebiyatı içerisinde önemli bir yer işgal eden “Nūr-ı Muhammedî” düşüncesine işaret eden bu ifadede aynı zamanda “Levlâke levlâke le-mâ halaktü'l-eflâke” kudsî hadisine telmih yapılmıştır. Hadis için bk. Aclûnî İsmâil b. Muhammed, *Keşfü'l-Hafâ ve Muzilu'l-İlbâs* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1988), 2/164.

³⁵ “(Resûlüm)! Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik” el-Enbiyâ 21/107 Hayreddin vd. Karaman, *Kur'ân-ı Kerîm Açıklamalı Meâli* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları - İSAM Yayınları, 2013), 319.

³⁶ Yazma metinde kelāmullah kelimesinin üzerinde kerem-nağme ifadesi de yazılmıştır.

³⁷ “(...) O kadar ki (birleştirilmiş) iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu”. en-Necm 53/9 Karaman, *Kur'ân-ı Kerîm Açıklamalı Meâli*, 521.

Ahmed ü Maḥmūd Muḥammed Muṣṭafā dirler sene
Efḍāl-i mevcūd ḥabīb-i kibriyā dirler sene

Ey risālet ma‘deni fāzıl-terīn-i enbiyā
‘Arş-ı irşād kubbesinde müntehā dirler sene

Nūr-ı vahdet şem‘ini sensen firūzān eyleyen
Şāh-ı evreng-i şefā‘at müctebā dirler sene

Nūr-ı Mevlā’dan mürekkebsin mükerrermsin güzel
Ey kerem-ḥilkāt kerīm-şān Murtażā dirler sene

*Kābe kavseyni ev ednā*³⁸ şadrına sultān olan
Bezm-i vuşlat maḥrem-i Ḥaḳ-āşinā dirler sene

Bu Muḥammed Lütfi’ye lütf it kerem kıl yā Resûl
Muḳtedā-yı enbiyā şāhib-livā dirler sene

3. Na’t-ı Şerif

[Mefâ ‘ilün Mefâ ‘ilün Mefâ ‘ilün Mefâ ‘ilün]

Ḥabīb-i kibriyā Ahmed-i Muḥtār Ḥazret-i cānān
Muḥammed Muṣṭafā Maḥmūd iki ‘ālemde bir şultān

Huzūr-ı Ḥazret’e vardı şeb-i İsrā bi-emrillāh
Ḥaremghāh-ı vişāle eyledi Cebrā’îl’i derbān

Ḳonağıñ *kābe kavseyni ev ednā*³⁹ eyledi Mevlā
Şerāfetle⁴⁰ beşāretler virüp eyledi ‘ālī-şān

Kerem-kānı kerīm Allah şarāb-ı lā yezāliden
Yed-i ḳudret ile virdi mükerrer eyledi Raḥmān

³⁸ en-Necm 53/9 Karaman, *Kur’ân-ı Kerîm Açıklamalı Meâli*, 521.

³⁹ en-Necm 53/9 Karaman, *Kur’ân-ı Kerîm Açıklamalı Meâli*, 521.

⁴⁰ Şair bu kelimenin altına “işrâk” kelimesini yazma denemesi yapmış ancak ana metne almamıştır.

Melekûtta muḳarrebler seni istikbāl eylerken
Cemālîñ nûrına ‘âşık olup hep ey nûr-ı Yezdân

Cenâb-ı zü’l-kerem Allah seni ‘âlemlere rahmet
Edip gönderdi Ḳur’ân’ı yedinde eyledi fermân

Muḥammed Lütfî’ye lütf-i ilâhîdir bu mehzûnât
Ola ki kulunı ḳurbân ide memdûhına Ḥannân

4. Na’t-ı Şerif

[Mefâ ‘ilün Mefâ ‘ilün Mefâ ‘ilün Mefâ ‘ilün]

Gül-i nûr-ı Ḥudâ diller seniñ ‘âşkıñ şafâsından
İderler zevḳ-i rûḥânî bulup şevḳın şafâsından

Ezel şems-i hüdâsından alup hep enbiyâ feyzi
Şa‘âdet-mend olan oldu Ḥabîbullâh hüdâsından

Gel ey Aḥmed gül-i Maḥmûd Muḥammed Muştafâ sensen
Sana meddâh olan kimdir Ḥüdâ’nıñ mâ‘adâsından

Güzel mihr-i ma‘ârif merḥamet-kânı kerem nehri
Bütün ‘âlem saña ḳurbân geçüp rûḥı fedâsından

Gel ey üstâd-i küll bezm-i risâlette dil-ârâsın
Ḳamu ‘arş ile ferş tolmuş seniñ nûruñ ziyâsından

Gel ey va‘d-i kerîm-i Ḥaḳḳ ile tebşîr olan cânân
Seni râzı ide Allâh yarın şân-ı ‘alâsından

Gel ey maḥbûb-ı Mevlâ dergehinde bir gulâm Lütfî
‘Aceb geçti mi bir Allâh bu ümmetin ḥaṭâsından

Alvarlı Efe’nin, yukarıda verilen na’tlarında özellikle bir vurgunun varlığı dikkat çeker. Na’tlarda “*Heyûlan nûr-ı Ḥaḳ’dır ey Muḥammed*”, “*Nûr-ı Mevlâ’dan mürekkebsin mükerrermsin güzel*”, “*Cemālîñ nûrına ‘âşık olup hep*

ey nûr-ı Yezdân”, “*Gül-i nûr-ı Hudâ diller seniñ ‘aşkıñ şafâsından*”⁴¹ mısralarında tasavvuf edebiyatında sıkça işlenilen nûr-ı Muhammedî ya da hakikat-ı Muhammedî olarak bilinen kavrama vurgu vardır. Tasavvuf sözlüklerinde Hz. Muhammed’in nuru olarak tanımlanan ve Allah’ın her şeyden önce onun nurunu var ettiğini, diğer bütün varlıkların ise onun nurundan yarattığını⁴² ifade eden bu kavramı Alvarlı Efe, yukarıda verilen na’tların tamamında işlemiştir. Özellikle “*Heyûlan nûr-ı Hak*”dır ey Muhammed” mısraında, nûr-ı Muhammedî ile ilişkili olarak zikredilen ve mevzu hadis olduğu belirtilen “Levlâke levlâke le-mâ halaktü’l-eflâke/Sen olmasaydın, sen olmasaydın (ey Muhammed) felekleri yaratmazdım”⁴³ rivayetine telmihte bulunulan manzumede, şairlerin ortak vurgusu daha belirgin hâle getirilmiştir. Hem mutasavvıf hem de tasavvufi yönü olmayan şairler arasında sıkça ıktibas edilen bu rivayet,⁴⁴ âlemin yaratılışı ile ilişkilendirilir ve temel varlık sebebi olarak işlenir. Varlık âleminin oluşumunda ilk mertebe, Tanrı’nın bilinmeye ve yaratmaya olan ilk tenezzülüdür. Varlıkların tamamı bu âlemde önce öz, ardından detayları ile ferd ferd var olurlar. Bu yeni var oluş âlemi, *Levlâke levlâke* rivayetinde işaret edilen hakikat-i Muhammediye’dır.⁴⁵ Mutasavvıf şairlerin, Hz. Peygamber ile ilgili yazdıkları şiirlerinde ıktibas ya da telmih yolu ile değindikleri bu rivayetin Alvarlı’nın, Şeyh Muhammed’e yolladığı manzumelerinin tamamında bulunması bir rastlantıdan ziyade ikili arasında geçen daha önceki bir sohbetin konusu olduğunu düşündürür. Bu ihtimali, yine Alvarlı Efe’nin mektubunun sonuna doğru yazılan:

Dü cihânda dest-gîrin Hazret-i Allâh ola
Feyz-i Hak *nûr-i Muhammedler* ile kalbin dola

beytinde benzer bir vurguya yer verilmiş olması kuvvetlendirir.

Manzumelerin bir başka ortaklığı ise dört manzumeden üçünden alıntılanan aşağıdaki beyitlerde:

Konağıñ *kâbe kavseyni ev ednâ*
Güzel Rûhu’l-emîn derbânıñ ey döst

⁴¹ Vurgulanmak istenen kelimeler italik yazılmıştır.

⁴² Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Kabalcı, 2012), 280; Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* (Ankara: OTTO, 2014), 376.

⁴³ Mehmet Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler* (İstanbul: Kesit Yay., 2013), 456.

⁴⁴ Reyhan Keleş, *Divan Şiirinde Ayet ve Hadis İktibasları* (İstanbul: Kitabevi Yay., 2016), 376-377.

⁴⁵ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü* (İstanbul: Kapı Yay., 2004), 16-17.

*Haremğāh-ı vişāliñ mahremisin
Seni mihmān idüp Hānnān'ıñ ey dōst*

*Kābe kavseyni ev ednā şadrına sultān olan
Bezm-i vuşlat mahrem-i Haq-āşinā dirler sene*

*Huzūr-ı Hażret'e vardı şeb-i İsrā bi'emrillāh
Haremğāh-ı vişāle eyledi Cebrā'il'i derbān*

*Konağıñ kābe kavseyni ev ednā eyledi Mevlā
Şerāfetle⁴⁶ beşāretler virüp eyledi 'ālī-şān*

Necm suresinin: “Sonra (Muhammed’e) yaklaştı, derken daha da yaklaştı. O kadar ki (birleştirilmiş) iki yay arası kadar, hatta daha yakın oldu.”⁴⁷ ayetinden lafzen iktibasların yapılmış olması ya da bu ayete telmihte bulunulmasıdır. Yukarıda bir, iki ve üç numaralı na’tlardan alıntılanan mısralarda, söz konusu ayetten iktibas yapılmış, bunların yanı sıra: “*Huzūr-ı Hażret'e vardı şeb-i İsrā bi'emrillāh*” mısrai ile “Bir gece, kendisine ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Haram’dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa’ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir.”⁴⁸ mealindeki İsrā suresinin ilk ayeti ile Mi’rac hadisesine telmihte bulunulmuştur.

Manzumelerde hem nûr-ı Muhammedî konusunu işleyen beyitlerin varlığı hem de Miraç hadisesini işaret eden ayet iktibaslarına yer verilmesi, Alvarlı Efe’nin bu dört manzumeyi, Şeyh Muhammed’e özel bir seçki olarak yolladığını ortaya koyar. Dört manzumenin üçünde Mi’rac hadisesine vurgu yapılması ise Alvarlı Efe’nin bu şiirlerinin, Mi’rac kandiline yakın bir tarihte dolaşıma girdiğine işaret eden bir husus olarak değerlendirilebilir. Alvarlı Efe’nin son dönem mi’raciyye yazan şairler arasında önemli bir yer işgal etmesi⁴⁹ onun, önem atfettiği bu türdeki metinleri, Mi’rac kandiline yakın bir tarihte Şeyh Muhammed’e hediye ettiğinin söylenmesine de imkân tanır. Metinlerde yer alan Mi’rac vurgusu ve Alvarlı Efe’nin son dönemdeki önemli mi’raciye yazarlarından biri olmasının yanı sıra mektubun yazılış tarihi de söz

⁴⁶ Şair bu kelimenin altına “işrāk” kelimesini yazma denemesi yapmış ancak ana metne almamıştır.

⁴⁷ Karaman, *Kur’ân-ı Kerîm Açıklamalı Meâli*, 521.

⁴⁸ Karaman, *Kur’ân-ı Kerîm Açıklamalı Meâli*, 266.

⁴⁹ Tuba Nur Saraçoğlu, “Siyer Edebiyatı Bağlamında Hâce Muhammed Lutfî’nin Mevlid ve Mi’raciye’si” 53 (Haziran 2024), 818.

konusu iddiayı destekler mahiyettedir. Zira mektup, İslam dünyasındaki genel kabule göre 27 Receb'te kutlanan Mi'rac kandiline⁵⁰ yakın bir tarihte, 8 Receb'te kaleme alınmıştır.

3. Poetikadan İhsana: Alvarlı Efe Şiirlerini Neden Hediye Etti?

Tasavvufun Türk şiiriyle kurduğu ilişki ele alınırken üç temel kategoriden bahsedilir. Birincisi, tarikat içerisinde bir ismin, yine aynı tarikat ağında yer alanlara hitaben yazdığı ve bol miktarda tasavvufi sembolleri içeren şathiye, nutuk vb. tarzda yazılan manzumelerdir. İkincisi, bir tarikat mensubu tarafından yazılan ancak tasavvuf istilahlarını yoğun bir şekilde içermeyen, ana hatlarıyla tasavvufi meselelere değinen, tasavvuf temelindeki estetiği anlatmak üzere yazılan ve tarikat ağı dışında kalan kişileri hedefleyen şiirler. Üçüncü ve son olarak ise tasavvuftan yalnızca bir estetik zemin olarak faydalanan manzumelerdir.⁵¹ Alvarlı Efe'nin Şeyh Muhammed'e yolladığı şiirleri, bu kategorilerden ikincisine dahil olabilecek tarzda metinlerdir. Onun şiirlerinin genel karakteri hakkında Kutlu'nun: "(...) bu zat için asıl olan şiir yazmak değil, aşk ve muhabbet ateşiyle yumuşattığı gönüllere hidâyet tohumlarını saçmak ve bu gönül sahiplerini sırat-ı müstakime kılavuzlamak yani irşad etmektir."⁵² ifadeleri de Alvarlı Efe'nin şiirlerinin, birer sanat numunesi olmaktan ziyade irşat amaçlı söylenen metinler olduğunu gösterir. Alvarlı Efe'nin poetikası hakkında yaptığı çalışmada Karataş da benzer bir sonuca ulaşır ve *Divan*'ında yer alan manzumelerin büyük bir kısmının öğretici, bilgilendirici, nasihat edici amaçla yazıldığını vurgular.⁵³

Alvarlı Efe'nin Şeyh Muhammed'e yolladığı şiirlerin ortak temasının nûr-ı Muhammedî olması, onun muhatabına bu konuyu hatırlatmak isteği ile ya da Mi'rac kandili öncesinde birer tebriknâme yollama amacı ile ilgili olabileceği gibi aynı zamanda, yazarın poetikası ile de alakalı görünmektedir. Şiirlerinde irşat amacını ön planda tutan Alvarlı Efe'nin bu yönüyle tasavvufi şiir geleneği çerçevesinde manzumeler kaleme alan diğer mutasavvıf şairlerden farklılaşmadığı görülür. Ancak özellikle aşağıdaki beyitlerinden hareketle Mevlânâ'ya benzediği, şiirler kaleme alırken onun yolundan gittiği söylenebilir.

⁵⁰ Salih Sabri Yavuz, "Mi'rac", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları - İSAM Yayınları, 2020), 30/132.

⁵¹ Ömür Ceylan, "Tasavvufi Şiirin Poetikasına Doğru -Tasavvufi İstilah ve Remizlerin Poetik Değeri Üzerine-", *Mazmundan Poetikaya* (Mazmundan Poetikaya, Kocaeli: İKSAD, 2020), 101.

⁵² Kutlu, "Hülâsatü'l-Hakâyk'ın Derlenmesi, Neşri ve Efe Hazretleri'nin Hatıratının Tespiti", I/15.

⁵³ Turan Karataş, "Muhammed Lutfi Divançe'sinde Şiire Dair Görüşler", *Uluslararası Hâce Muhammed Lutfi (Alvarlı Efe) Sempozyumu* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2013), I/385.

Mevlânâ'nın, söylemlerinde şiiri kullanmayı tercih etmesinde yaşadığı coğrafya ve dönem etkili olmuştur. Onun şiiri “minberden ve kürsüden ders veya vaaz vermek için bir araç olarak”⁵⁴ kullandığını bilinmektedir. Bunu kendisi de *Fîhi Mâ-fîh*’te dile getirmektedir.⁵⁵ Alvarlı Efe de aşağıda bir gazelinden alıntılanan beyitlerde Mevlânâ’yı zikrederek kendisinin de benzer bir yöntemi izlediğini belirtir.

Ekser-i erbâb-ı kalbin nazm iledir ülfeti
Feth olur kenz-i meârif şi’re eyle dikkati

Nazm ile esrâr-ı tevhîd neşr olur dilden dile
Kesbi pek sür’at bulur evzâne eyle râğbeti
(...)

Nice Enverî vü Sa’dî dahî Firdevsî gibi
Gün gibi gösterdiler şi’r ile ilm-i hikmeti

Mey-i mânâ-yı hidâyet câmıdır Mollâ-yı Rûm
Ka’betullâh-i hakikat vâcib oldu hürmeti⁵⁶

Mevlevî gelenek içerisinde “sünnet-i seniyye-i Mevleviyye”⁵⁷ olarak görülen şiir yazmanın, Alvarlı Efe’nin poetikasına da yansıdığı görülür. Ayrıca Alvarlı Efe’nin, şiiri söylemeyi sünnet olarak görmesinin ve bunu bir gelenek hâline getirmesinin temellerinde Hz. Ebubekir’in ve Hz. Ali’nin de şiir söylemiş olması etkili olmuştur. Bunu:

Hayder-i Kerrâr ile Sıddîk-ı Ekber şi’ri var
Sünnet olduğuna eş’âr şüphe yok elde delîl

mısralarında dile getirir.

Onun, şiir vasıtasıyla irşadı tercih etmesinde aynı zamanda muhatapları içerisinde şiirden anlayan kişilerin varlığı da etkili olmuş görünmektedir. Aşağıda, bir gazelinden alıntılanan

Mezâk-ı şi’ri şâirân alurlar gülbe-i cânê
O mir’at-ı muhabbetden bakarlar rûy-i cânâne
(...)

Sezâdır ârife eş’âr ile hoş hasb-i hâl etmek

⁵⁴ Franklin Lewis, *Mevlânâ- Geçmiş ve Şimdi, Doğu ve Batı* (İstanbul: Kabalcı Yay., 2010), 378.

⁵⁵ Mevlânâ, *Fîhi Mâ-Fîh* (İstanbul: İnkılap Yay., 2011), 62-63.

⁵⁶ Hâce Muhammed Lufî, *Hülâsatü’l-Hakâyık ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfî* (İstanbul: Damla Yayınevi, 2011), 500-501.

⁵⁷ Esrar Dede, *Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevleviyye*, thk. İlhan Genç (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2000), 189.

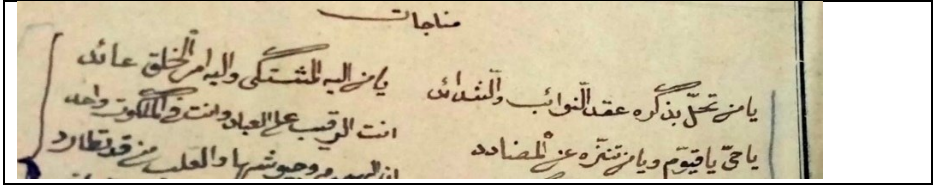
O verd-i bâğ-ı hikmetdir âşıkdır la'l-i handâne

Güneş-veş pertevin salmış kulûb-ı ârife eş'âr

Safâ bahş eylemiş her dem sudûr-i ehl-i irfâne⁵⁸

beyitlerinde, onun şiiri bir irşat vasıtası olarak gördüğü ve özellikle ârif olanlar ile şiirle konuşmanın daha güzel olacağını düşündüğü anlaşılır.

Alvarlı Efe'nin şiirlerini yolladığı Şeyh Muhammed'in şahsî evrakları ve bazı kitapları üzerindeki denemelerden, onun da şiirle ilgilendiği ve şiir pratikleri yaptığı anlaşılmaktadır. Aşağıda, defterlerinden biri üzerinde kayıtlı olan Arapça bir münâcâtтан alıntılanan beyitler onun şiire olan ilgisini gösterir.

Şeyh Muhammed'in şiirle ilgilenmesi, Alvarlı Efe'nin ona, kendi kaleminden çıkan ve tasavvuf edebiyatının önemli kavramlarından biri sayılan nûr-ı Muhammedî konusunu işleyen şiirlerini hediye etmesinde etkili olmuş olmalıdır.

4. Alvarlı Efe'nin Şeyh Muhammed'e Yolladığı Şiirler Üzerinden Manzumelerin Neşredilme Hikâyesini Okumak

Alvarlı Efe, çok genç yaşlarda şiir yazmaya başlamıştır. Hem Nakşi geleneğinin hem de Alvarlı Efe'nin babasının da şeyhi olan Mir Hamza Nigârî'nin etkisi ile şiir söyleyen⁵⁹ Alvarlı Efe, ilk şiir denemelerini babasına göstermekten imtina etmiş ve çevresinde şiirden anlayan bir isim olan Külekçi Burhan'a gösterip fikrini sormuştur.⁶⁰ Gençlik yıllarında şiirlerini kendisi kaleme alan Alvarlı Efe'nin daha sonraları ise manzumelerinin yazıya geçirilme pratikleri çeşitlenmiştir. Alvarlı Efe'nin şiirleri hakkında yapılan çalışmalardan, manzumelerin üç farklı koldan yazıya geçirildiği anlaşılır. Birincisi ve yaygın olan Alvarlı Efe'nin şiirlerini yakınında olan katiplerine, müritlerine yazdırmasıdır.

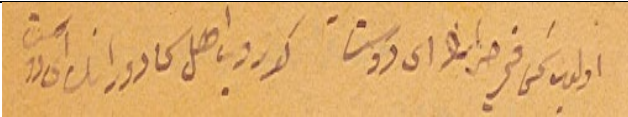
Şiirleri, bir sohbet ya da zikir esnasında yanında bulunan müritlerine

⁵⁸ Hâce Muhammed Lutfî, *Hülâsatü'l-Hakâyk ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfî*, 452-453.

⁵⁹ Necdet Yılmaz, "Alvarlı Efe'nin Babasının Şeyhi Hamza-i Nigârî ve Alvarlı'ya Tesirleri", *Uluslararası Hâce Muhammed Lutfî (Alvarlı Efe) Sempozyumu* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2013), I/266.

⁶⁰ Kutlu, "Hülâsatü'l-Hakâyk'ın Derlenmesi, Neşri ve Efe Hazretleri'nin Hatıratının Tespiti", I/15.

Alvarlı Efe sessizce söylemiş ve onlar da manzumeleri yazıya geçirmişlerdir. Katipler yetişebildikleri kısımları yazıya aktarmışlar, yetiştiremeyenler ise daha sonra Alvarlı Efe'ye sorarak manzumeleri tamamlamışlardır.⁶¹ Bu kayıtlar, Alvarlı'nın şiirlerini irticalen söylediğini ancak onun daha sonra metinleri gözden geçirdiğini göstermektedir. Kutlu'nun aktardığına göre Alvarlı Efe, irticalen söylediği bu şiirleri hayatının son demlerine kadar katiplerine okutmuş, vezne ve söyleme daha uygun hâle getirmek için şiirlerine yer yer müdahale etmiştir.⁶² Şiirlerinin kayda geçirilme sürecinde yalnızca söyleyen değil aynı zamanda eleştirmen olarak yer alan Alvarlı Efe'nin, kendisinin gözden geçirdiği manzumelerin yanı sıra, şiirlerini duyan ya da yazılmış metinleri görerek çoğaltan bir mürit varlığı da dikkat çeker. Şiirlerin derlenme ve neşredilme süreçleri ile ilgili önemli bilgiler aktaran Kutlu'nun bu konu ile ilgili: "(...) yazabilenler yazarak, yazamayanlar katiplere yazdırarak kendilerine, ceplerinde taşıyabilecekleri gazel defterleri edinmiş olurlardı."⁶³ ifadeleri söz konusu durumu yansıtmaktadır. Ayrıca, Alvarlı Efe'nin irfan meclislerinde uzunca bir dönem bulunan Pehlül Çiftçi'nin dokuz adet defterinde, ona ait manzumelerin bulunması⁶⁴ ve bir kısmının, *Hülâsatü'l-Hakâyık*'ta yer almayışı da şiirlerin kayda geçiş süreci ile ilgili bir başka örnektir. Çiftçi'nin kayıtlarında yer alıp bugün neşredilen divanda yer almayan metinler, Alvarlı Efe'nin şiirlerinin tamamının, kendisi tarafından gözden geçirilmediği ya da şiirlerinden bazılarının dolaşıma girmesini istemediği ve bu sebeple başka mecmualara kaydedilmediği şeklinde okunabilir. Aşağıda, Şeyh Muhammed'e hediye edilen şiirlerin *Hülâsatü'l-Hakâyık*'ta neşredilen hâlleri karşılaştırılmalı olarak verilmiştir. Böylelikle manzumelerin şairi, kayıt altına alanları ve neşredenlerinin müdahaleleri daha net bir şekilde anlaşılabilir:

Olup şems [ü] kamer hayrânîñ ey döst

Görüp ehl-i semâ devrânîñ ey döst

⁶¹ Muhammet İkbâl Güler, "Hâce Muhammed Lutfî Hazretleri'nin (Alvarlı Efe) Şiirlerinin Yeni Bir Nüshası Üzerine -I-", *International Journal of Languages' Education and Teaching* 5/4 (2017), 676.

⁶² "Alvarlı Efe Hazretleri'nin Şiirlerinin Kayıt Altına Alınma Süreci Nasıldı?" (Görüşmecî: İsmail Bayer, Dijital, Görüşme 22 Ağustos 2023).

⁶³ Kutlu, "Hülâsatü'l-Hakâyık'ın Derlenmesi, Neşri ve Efe Hazretleri'nin Hatıratının Tespiti", I/17.

⁶⁴ Güler, "Hâce Muhammed Lutfî Hazretleri'nin (Alvarlı Efe) Şiirlerinin Yeni Bir Nüshası Üzerine -I-".

<i>Olup şems ü kamer hayrânın ey dost</i> <i>Sürüp ehl-i semâ devrânın ey Dost</i> ⁶⁵
Seni ser-defter-i <u>Kur'ân</u> idüp Hâk Tağılsa nüh felekde şânın ey döst
<i>Seni ser-defter-i uşşâk edüp Hak</i> <i>Dağılmış nüh-felekde şânın ey Dost</i> ⁶⁶
Harem-gâh-ı vişâliñ <u>mahremisin</u> Seni mihmân idüp Hännân'ın ey döst
<i>Harem-gâh-ı visâle mahrem oldun</i> <i>Seni mihmân edüp Mennân'ın ey Dost</i> ⁶⁷
<u>Ezelden</u> rahmeten li'l-âlemînsiñ ⁶⁸ Kelâmullah ⁶⁹ seniñ 'ummânıñ ey döst
<i>Muhakkak</i> "Rahmeten li'l-âlemîn"sin <i>Keremullah</i> senin ummânın ey Dost ⁷⁰
Konağın <u>kâbe</u> kavseyni ev ednâ ⁷¹ <u>Güzel</u> Rûhu'l-emîn derbânın ey döst
<i>Konağın "kâbe kavseyni ev ednâ"</i> <i>Olup Rûhu'l-emîn derbânın ey Dost</i> ⁷²

⁶⁵ Hâce Muhammed Lufî, *Hülâsatü'l-Hakâyık ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfî*, 122.

⁶⁶ Hâce Muhammed Lufî, *Hülâsatü'l-Hakâyık ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfî*, 122.

⁶⁷ Hâce Muhammed Lufî, *Hülâsatü'l-Hakâyık ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfî*, 122.

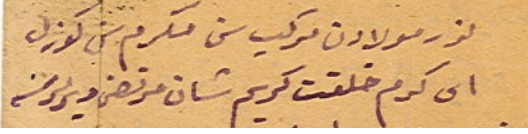
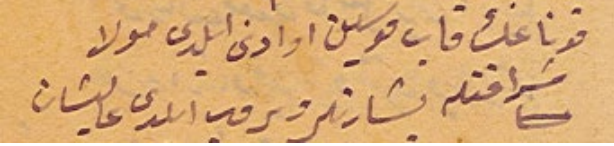
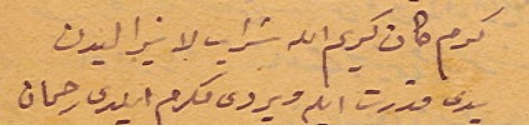
⁶⁸ "(Resûlüm)! Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik" el-Enbiyâ 21/107 Karaman, *Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meâli*, 319..

⁶⁹ Yazma metinde kelâmullah kelimesinin üzerinde kerem-nağme ifadesi de yazılmıştır.

⁷⁰ Hâce Muhammed Lufî, *Hülâsatü'l-Hakâyık ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfî*, 122.

⁷¹ "(...) O kadar ki (birleştirilmiş) iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu". en-Necm 53/9 Karaman, *Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meâli*, 521.

⁷² Hâce Muhammed Lufî, *Hülâsatü'l-Hakâyık ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfî*, 122.

Qıyâmetde bu ümmete ne gâmdır Seni râzî <u>ider</u> Mennân'ın ey dōst
<i>Qıyâmetde bu ümmete ne gam <u>var</u></i> <i>Seni râzî <u>ede</u> <u>Rahmân</u>'ın ey Dost⁷³</i>

Nûr-ı Mevlâ'dan mürekkebsin mükerrermsin güzel Ey <u>kerem</u>-hilkat <u>kerîm</u>-şân Murtezâ dirler <u>sene</u>
<i>Nûr-i Mevlâ'dan mürekkebsin mükerrermsin güzel</i> <i>Ey <u>kerîm</u>-hilkat <u>kerem</u>-şân Mürtezâ derler <u>sana</u>⁷⁴⁷⁵</i>

Konağın <u>kâbe kavseyini</u> ev ednâ⁷⁶ eyledi <u>Mevlâ</u> Şerâfetle <u>beşâretler</u> virüp eyledi 'âlî-şân
<i>Konağın "kâbe kavseyini ev ednâ" eyledi <u>Allah</u></i> <i>Şerâfetle <u>beşâretle</u> verüp eyledi âlî-şân⁷⁸</i>

Kerem-kâni kerîm Allah şarâb-ı lâ yezâliden Yed-i kudret ile <u>virdi</u> mükerrer eyledi Rahmân
<i>Kerem-kâni Kerîm Allah şerâb-ı lâ-yezâliden</i> <i>Yed-i kudret ile <u>sundu</u> mükerrer eyledi Rahmân⁷⁹</i>

⁷³ Hâce Muhammed Lufî, *Hülâsatü'l-Hakâyık ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfî*, 123.

⁷⁴ Bu beyitten sonra matbu eserde "Şâh-ı evreng-i şefâ'atsin Habîb-i Kibriyâ / Rûz-i mahşerde azîm Sâhib-Livâ derler sana" beyti bulunmakla birlikte, bu çalışmaya konu olan yazma metinde söz konusu beyit yer almamaktadır.

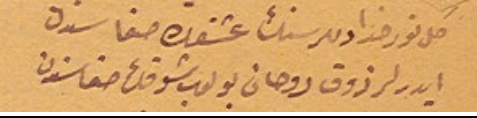
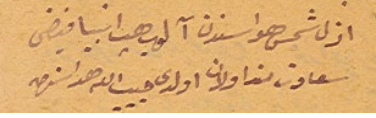
⁷⁵ Hâce Muhammed Lufî, *Hülâsatü'l-Hakâyık ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfî*, 112.

⁷⁶ en-Necm 53/9 Karaman, *Kur'ân-ı Kerîm Açıklamalı Meâli*, 521..

⁷⁷ Şair bu kelimenin altına "işrâk" kelimesini yazma denemesi yapmış ancak ana metne almamıştır.

⁷⁸ Hâce Muhammed Lufî, *Hülâsatü'l-Hakâyık ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfî*, 338.

⁷⁹ Hâce Muhammed Lufî, *Hülâsatü'l-Hakâyık ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfî*, 338.

	
<u>Gül-i nūr-ı Hudâ diller seniñ 'aşkıñ şafâsından</u> <u>İderler zevk-i rûhânî bulup şevkîn şafâsından</u>	
<u>Gel ey nûr-ı Hudâ diller senin aşkın şafâsından</u> <u>Ederler zevk-ı rûhânî bulup şevkîn şifâsından</u> ⁸⁰	
	
<u>Ezel şems-i hüdâsından</u> alup hep enbiyâ feyzi Şa'âdet-mend olan oldu Hâbibullâh hüdâsından	
<u>Gel ey şems-i hüdâ senden</u> alup hep enbiyâ feyzi <u>Seâdet-mend olan oldu Hâbibullah hüdâsından</u> ⁸¹	

Alvarlı Efe'nin şiirlerinin kayda geçirilmesinin bir diğer şekli ise bizzat şair tarafından şiirlerin kaleme alınmış olmasıdır. Daha önce de belirtildiği gibi Alvarlı Efe'nin kendi kaleminden çıkan birkaç şiir ve *Kıyamet Destanı* bu yöntemin çok az tercih edildiğini gösterir. Bu çalışmanın odağını oluşturan manzumeler de bu az sayıdaki örneklerdendir. Alvarlı Efe'nin şiirlerini kaydetmede bu yöntemi az tercih etmiş olması, onun şiirlerini genellikle irticalen söylemiş olması ile ilgili olmakla birlikte aynı zamanda neden bazı manzumeleri bizzat kaleme almayı tercih ettiği sorusunu da gündeme getirir. Şimdilik bu soruya, makalede ele alınan şiirlerden yola çıkarak Alvarlı Efe'nin yakın çevresinden olan isimlerle iletişim kurarken kullandığı metinleri kendisinin kaleme almış olması şeklinde cevap verilebilir.

Katipleri, müritleri ve Alvarlı Efe, şiirlerinde Erzurum ağzının özelliklerini korumuş ve şiirlerini söylediği gibi kaydetmiştir. Bunda, onun şiiri bir irşat vasıtası olarak görmesi ve çevresinde yer alan kişilerin kavram dünyasından uzak olmaması etkili olmuştur. Sinan Uyğur, Alvarlı Efe'nin şiirlerinde yer alan Eski Anadolu Türkçesine ve Erzurum ağzına ait kelime ve ek kullanımlarının onun, İstanbul Türkçesini bilmediği şeklinde bir algı ile ele alınmaması gerektiğini belirtir.⁸² Aşağıda, *Hülâsatü'l-Hakâyık*'ta yer alan

⁸⁰ Hâce Muhammed Lutfi, *Hülâsatü'l-Hakâyık ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfi*, 338.

⁸¹ Hâce Muhammed Lutfi, *Hülâsatü'l-Hakâyık ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfi*, 378.

⁸² Sinan Uyğur, "Alvarlı Muhammed Lutfi Efe'nin Şiir Dilinin Gelenekle İlişkisi", *Uluslararası Hâce Muhammed Lutfi (Alvarlı Efe) Sempozyumu* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2013), 1/574.

metinler ile karşılaştırmalı olarak incelenen Şeyh Muhammed'e yollanan manzumelerde Uyğur'un vurguladığı husus net bir şekilde görülür:

Ahmed ü Mahmūd Muḥammed Muṣṭafâ dirler <u>sene</u> Efdâl-i mevcûd ḥabîb-i kibriyâ dirler <u>sene</u>
Ahmed ü Mamûd u Muhammed Mustafâ derler <u>sana</u> Efâd-i mevcûd Habîb-i Kibriyâ derler <u>sana</u> ⁸³

Saṇa karşı bezenmiş 'arş-ı a'lâ Cemâliñ <u>görestere</u> cânânîñ ey döst
Sana karşı bezenmiş arş-ı a'lâ Cemâlin <u>göstere</u> cânânın ey dost ⁸⁴

Gel ey Ahmed <u>gül-i Mahmūd</u> Muḥammed Muṣṭafâ <u>sensen</u> Sana meddâḥ olan kimdir Hüdâ'nın mâ'adâsından
Gel ey Ahmed <u>gel ey Mahmūd</u> Muhammed Mustafâ <u>sensin</u> Sana meddâḥ olan kimdir Hudâ'nın mâadâsından ⁸⁵

Ağız özelliklerinin neşredilen metinde korunamaması ve şiirlerin İstanbul Türkçesi ile yazılması ise Alvarlı Efe'nin eserlerini cönklerden ya da bestelenip meclislerde okunan ilahilerden öğrenen müritler tarafından tam olarak anlaşılamamış görünmektedir. Kutlu'nun, şiirlerin neşredilip dolaşıma girdikten bir süre sonra manzumeleri ezbere bilenlerin “Efemin şiirlerini hep yanlış basmışlar” şeklinde bir söylentinin yayılması ve bunun ağız özelliklerinin metne

⁸³ Hâce Muhammed Lufî, *Hülâsatü'l-Hakâyık ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfî*, 112.

⁸⁴ Hâce Muhammed Lufî, *Hülâsatü'l-Hakâyık ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfî*, 123.

⁸⁵ Hâce Muhammed Lufî, *Hülâsatü'l-Hakâyık ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfî*, 378.

yansıtılmaması dolayısıyla olduğunu belirtmesi,⁸⁶ metinlerin kaydedilme, dolaşıma girme ve neşredilme sürecinde yaşanan değişimle alakalıdır.

Sonuç

Alvarlı Efe yirminci asırda yaşamış önemli mutasavvıflardan ve şairlerinden biridir. Günümüze yakın bir tarihte vefat etmiş olmasına rağmen klasik Türk Edebiyatına ait nazım şekilleri ve türleri ile şiirler kaleme alan Alvarlı Efe, bu şiirlerini birer edebiyat eseri olmaktan ziyade çevresindekileri eğitecek, yetiştirecek vasıtalar olarak da söylemiş ve zaman zaman bunları mektuplarına eklemiştir. Şiirlerini muhataplarına nasihatlerini ulaştırmak için de kullanmış olan Alvarlı Efe'nin önem atfettiği eserlerinden çok azı onun kendi el yazısı ile kaleme alınmıştır. Bu çalışmada Alvarlı Efe'nin bir kitapla birlikte yolladığı ve kendisinin yazdığı bir mektubu ve dört na'tı ele alınarak şu sonuçlara ulaşılmıştır: Alvarlı Efe, yazışma ve hediyeleşme sürecinde edebî türlerden faydalanmıştır. Özellikle mektupları ile onlara eklediği şiirlerinde, çağının hitap ve yazım şekillerinden ziyade klasik geleneğe ait formları ve söylemleri kullanmıştır. Sosyal ağında yer alan isimler ile iletişim kurarken mensur metinlerden ziyade muhataplarına iletme, öğretmek istediği mesajı, şiirle aktarmış ve böylelikle söylemlerinde kalıcı ve etkili olmayı hedeflemiştir. Şeyh Muhammed'e kendi el yazısı ile yolladığı mektubunda kullandığı ifadeler, yayımlanan diğer mektupları ile birlikte değerlendirilmiş ve Alvarlı Efe'nin özellikle şeyhlerinin ailelerinden olan isimlere hitap ederken mektubun muhatabı, kendisinden yaşça küçük olsa bile ona kendisinden büyükmüş gibi hitap ettiği görülmüştür. Çalışmada mektup ile beraber Alvarlı'nın dolaşıma giren şiirlerinin neden yollanmış olabileceği sorusu da ele alınmıştır. Bu soru Alvarlı Efe'nin şiirlerini birer irşat vasıtası olarak gönderdiği şeklinde cevaplanabileceği gibi aynı zamanda şiirle ilgilendiğini bildiği muhatabına bir hediye, yaklaşan kandil dolayısıyla bir tebriknâme olarak da yollamış olduğu iddiası ortaya atılmıştır. Ayrıca mektupta yer alan beyitte ve mektupla birlikte yollanan şiirlerde yer alan nûr-ı Muhammedî vurgusundan yola çıkılarak Alvarlı Efe ve Şeyh Muhammed arasında daha önce geçen bir yazışma ve sohbet esnasında söz konusu meselenin konuşulduğu ve Alvarlı Efe'nin de bu minvalde bir cevap olarak şiirlerini yollamış olabileceği söylenmiştir. Poetikasında şiire olan yaklaşımını, kendisinden önceki mutasavvıflar gibi irşat odağında şekillendiren Alvarlı Efe'nin bu metinleri aynı zamanda bir hediye olarak da gönderdiği tespit edilmiştir. Şeyh Muhammed'e gönderilen şiirlerin Alvarlı Efe

⁸⁶ Kutlu, "Hülâsatü'l-Hakâyık'ın Derlenmesi, Neşri ve Efe Hazretleri'nin Hatıratının Tespiti", I/17.

Divanı'nında yayımlanmış şekilleri karşılaştırılarak yakın dönemde yazılmış şiirlerin yazıya geçirilme ve yayımlanma süreci ele alınmış ve metin parçalarındaki değişim gösterilmiştir. Alvarlı Efe'nin şiirlerinde Erzurum Ağzı'nın özelliklerini kullanmasının, onun şiirlerini sohbet meclislerinde, müritleri ile bir araya geldiği törenlerde söylenmesinden kaynaklandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yazar Katkı Oranı Beyanı / Author Contribution Statement

Makalede Yazar Katkılarının Yüzdesi (Percentage of Author Contributions in the Article)	Sorumlu Yazar (Responsible Author)	Katkı Sunan Yazar (Contributer Author)
Çalışmanın Tasarlanması Conceiving the Study	%40	%60
Veri Toplanması Data Collection	%40	%60
Veri Analizi Data Analysis	%60	%40
Makalenin Yazımı Writing the Article	%50	%50
Makale Gönderimi ve Revizyonu Submission and Revision	%70	%30

Kaynakça | References

- “Alvarlı Efe Hazretleri’nin Şiirlerinin Kayıt Altına Alınma Süreci Nasıldı?” (Görüşmecî: İsmail Bayer, Dijital, Görüşme 22 Ağustos 2023).
- Aclûnî İsmâil b. Muhammed. *Keşfü’l-Hafâ ve Muzîlu’l-İlbâs*. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1988.
- Bozkurt, Nebî. “Mektup”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/13-14. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları - İSAM Yayınları, 2004.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ankara: OTTO, 6. Basım, 2014.
- Ceylan, Ömür. “Tasavvufî Şiirin Poetikasına Doğru -Tasavvufî İstilah ve Remizlerin Poetik Değeri Üzerine-”. *Mazmundan Poetikaya*. 98-101. Kocaeli: İKSAD, 2020.
- Çakır, Mehmet Saki. *Pîr Muhammed Küfrevî*. Ek-2/400-401. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları - İSAM Yayınları, 2016.
- Çakır, Ömer. *Türk Edebiyatında Mektup*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Doktora Tezi, 2005.
- Esrar Dede. *Tezkire-i Şu‘arâ-yı Mevlevîyye*. thk. İlhan Genç. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2000.
- Gökçe, Emrah. *20. Yüzyılda Yazılmış Divanların İncelenmesi*. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Doktora Tezi, 2021.
- Güler, Muhammet İkbâl. “Hâce Muhammed Lutfî Hazretleri’nin (Alvarlı Efe) Şiirlerinin Yeni Bir Nüshası Üzerine -I-”. *International Journal of Languages’ Education and Teaching* 5/4 (2017), 671-686. <https://doi.org/0.18298/ijlet.2076>
- Gümüş, Tarık Tolga. *The Ties that Bind...: Patronage and Marriage in Fifteenth-Century Gentry Letter Collections*. Bilkent Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2000.
- Hâce Muhammed Lufî. *Hülâsatü’l-Hakâyık ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfî*. İstanbul: Damla Yayınevi, 5. Basım, 2011.
- Kafadar, Cemal. *Kim Var İmiş Biz Burada Yoğ İken*. İstanbul: Metis, 7. Basım, 2019.
- Karaman, Hayreddin vd. *Kur’ân-ı Kerîm Açıklamalı Meâli*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları - İSAM Yayınları, 2013.
- Karataş, Turan. “Muhammed Lutfî Divançe’sinde Şiire Dair Görüşler”. *Uluslararası Hâce Muhammed Lutfî (Alvarlı Efe) Sempozyumu*. I/385-390. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Keleş, Reyhan. *Divan Şiirinde Âyet ve Hadis İktibasları*. İstanbul: Kitabevi Yay., 1. Basım, 2016.
- Kutlu, Hüseyin. “Hâce Muhammed Lutfî (Efe Hazretleri)”. *Uluslararası Hâce Muhammed Lutfî (Alvarlı Efe) Sempozyumu*. I/50-59. Erzurum, 2013.
- Kutlu, Hüseyin. *Hâce Muhammed Lutfî (Efe Hazretleri) Hayâtı, Şahsiyeti ve Eserleri*. İstanbul: Damla Yayınevi, 2006.
- Kutlu, Hüseyin. “Hulâsatü’l-Hakâyık’ın Derlenmesi, Neşri ve Efe Hazretleri’nin Hatıratının Tespiti”. *Uluslararası Hâce Muhammed Lutfî (Alvarlı Efe) Sempozyumu II* (2013), 15-18.

- Kutlu, Hüseyin. “Hülâsatü’l-Hakâyık’ın Derlenmesi, Neşri ve Efe Hazretleri’nin Hatıratının Tespiti”. *Uluslararası Hâce Muhammed Lutfi (Alvarlı Efe) Sempozyumu Bildiriler*. I/15-18. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Lewis, Franklin. *Mevlânâ- Geçmiş ve Şimdi, Doğu ve Batı*-. İstanbul: Kabalcı Yay., 1. Basım, 2010.
- Mevlânâ. *Fîhi Mâ-Fîh*. İstanbul: İnkılap Yay., 1. Basım, 2011.
- Müslim, Ebü’l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi’u’s-şâhih*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Kahire: y.y., 1374-75/1955-56.
- Okay, Orhan. “Mektup”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/17-18. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları - İSAM Yayınları, 2004.
- Öngören, Reşat. “Mektup”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/21-23. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Pala, İskender. *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yay., 13. Basım, 2004.
- Saraçoğlu, Tuba Nur. “Siyer Edebiyatı Bağlamında Hâce Muhammed Lutfi’nin Mevlid ve Mi’râciye’si” 53 (Haziran 2024), 803-831. <https://doi.org/10.37697/eskiyeni.1402320>
- Şeyh Muhammed. *Şeyh Muhammed’in Aile Tarihi*. Erzurum: İsmail Bayer Özel Kitaplığı, İsmail Bayer Özel Kitaplığı, 1, 1.
- Şimşek, Selami. “Alvarlı Efe’nin Kâdirîliğe İntisâbı ve Hulâsatü’l-Hakâyık’ta Kâdirîlik”. *Uluslararası Hâce Muhammed Lutfi (Alvarlı Efe) Sempozyumu*. II/451-463. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *el-Câmiu’l-kebîr (Sünen-i Tirmizî)*. Beyrut: Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, 1998.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı, 1. Basım, 2012.
- Uygur, Sinan. “Alvarlı Muhammed Lutfi Efe’nin Şiir Dilinin Gelenekle İlişkisi”. *Uluslararası Hâce Muhammed Lutfi (Alvarlı Efe) Sempozyumu*. I/567-575. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Yavuz, Salih Sabri. “Mi’rac”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/132-135. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları - İSAM Yayınları, 2020.
- Yıldırım, Ahmet. *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*. Ankara: TDV Yayınları, 3. Basım, 2013.
- Yılmaz, Mehmet. *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*. İstanbul: Kesit Yay., 1. Basım, 2013.
- Yılmaz, Necdet. “Alvarlı Efe’nin Babasının Şeyhi Hamza-i Nigârî ve Alvarlı’ya Tesirleri”. *Uluslararası Hâce Muhammed Lutfi (Alvarlı Efe) Sempozyumu*. I/265-272. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Yücer, Hür Mahmut. “Bir Sosyal Ağ (Social Networks) Olarak Alvarlı Efe’nin Tarikatı ve Toplumsal Analizi”. *Uluslararası Hâce Muhammed Lutfi (Alvarlı Efe) Sempozyumu*. II/417-430. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2013.